

Az anglikán istentisztelet

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola budapesti tagozatának egyházzenei tanszaka az elmúlt év májusában tanulmányi kirándulást szervezett Angliába. E sorok írójának abban a kiváltságban lehetett része, hogy novemberben újabb egy hetet tölthetett hasonló céllal Londonban, valamint a két nagyhirű egyetemi városban: Oxfordban és Cambridge-ben. Az utazás célja az anglikán egyházzenei élet megismerése, tanulmányozása volt.

Bódiss Tamás orgonaművész-karnagy,
a Baár-Madas Református Gimnázium
énektanára, a ReZem titkára.

Az anglikán egyházat mi, magyarok általában kevésbé ismerjük. A XVI. századi reformáció e harmadik nagy egyháza nekünk, magyar protestánsoknak túlságosan katolikus, a római katolikusok szemszögéből nézve viszont már (vagy még?) egyértelműen protestáns felekezet. Az anglikán egyház Rómától való elszakadásának eleinte valóban nem tisztán hitvallási, sokkal inkább politikai-hatalmi színezete volt – a szétválás köztudottan VIII. Henrik házassága miatt történt –, később azonban a lutheri és főleg a kálvini reformáció tanai otthonra találtak az anglikán egyházban is: az istentiszteleteket anyanyelven tartották, feloszlatták a szerzetesrendeket, elutasították a szentek tiszteletét. Az egyházi gyakorlatban ugyanakkor a középkori liturgia számos eleme megmaradt. A liturgiai rendezésnek a legfontosabb, lényegében máig érvényes dokumentuma már VI. Edward idejéből maradt fenn: 1549-ben Thomas Cranmer, az új egyház első cantebury-i érseke megjelentette a *Book of Common Prayer* első változatát. Eszerint három istentiszteleti típus élt és él ma is a gyakorlatban: a reggeli és esti könyörgés (*Matins* illetve *Evensong*), valamint az eucharisztiai istentisztelet (*Holy Communion*). Erre a liturgiai hagyományra (mely a puritánus eszméket valló cromwelli köztársaság 20 évét kivéve töretlen az utóbbi több mint 300 év alatt) épült rá az angol egyházzene Thomas Tallis korától napjainkig. Ezt az egyházzenei kórus tartja fenn országszerte a székesegyházakhoz illetve a college-okhoz kapcsolódva. A zenei élet csúcán áll az a hét – hanglemezről nálunk is ismert – kórus (London: Westminster Abbey, St. Paul Cathedral, Oxford: Christ Church College, New College, Magdalen College, Cambridge: King's College, St. John's College), melyek fiú-vegyeskarként működnek. Lemezekről eddig is ismertük e kórusok homogén, mégis erőteljes hangzását, annál meglepőbb volt tapasztalni, hogy a mindennapos templomi szolgálatban ugyanezt a – náluk már megszokott – magas színvonalat nyújtják. Egyházi kórusok lévén tehát csakugyan az istentisztelet az elsődleges munkaterületük és a napi éneklési gyakorlatból ered az az imponáló biztonság, melyet a felvételekről, koncertekről ismerhetünk. Az istentiszteletek magas zenei színvonala, komoly liturgiai fegyelme, Isten imádásának, a vele való együttlétnek eddig máshol nem tapasztalt élményegysége mindannyiunkra mély, meghatározó benyomást gyakorolt.

Az anglikán kápolnába belépve szokatlan kép fogadja a külföldi (overseas – „tengeren túl”-ról érkezett) látogatót: a padok a templom két oldalán egymással szemben – az oltárra merőlegesen – állnak. A kórus ugyancsak két

részre osztva helyezkedik el, de nem különül el a gyülekezettől, hanem mint egy annak körén belül, a padosok közepén van fenntartott helye. A bejáratnál a templomszolga (tekintélyes angol úr) fogadja és helyükre kíséri az érkezőket, mely akár a kórus közvetlen közelében is lehet. A látogató már ekkor érzi: nem koncertre jött, hanem beavatott résztvevője egy ünnepélyes szolgálatnak.

Minden padon megtalálható a *Book of Common Prayer* (ebből énekli a kórus a zsoltárokat), a *Hymnal* (gyülekezeti énekeskönyv), a helyi liturgiát tartalmazó „ágendásfüzet” (az egységes liturgia ellenére bizonyos apró helyi sajátosságok élnek) és az istentiszteletek zenei anyagát pontosan közlő programfüzet – mely 8 hétre előre tájékoztat az elhangzó kórusművekről. Az oxfordi Christ Churchben ezeken kívül a kórus motettairódmának szövegrészeit tartalmazó *Anthem*-kötet is a padokon volt (Schütz, Bach és más nem angol szerzők eredeti és angol fordítású szövegeivel együtt). Nem szabad említés nélkül hagyni az istentisztelet léghörét oly otthonossá és meghitté tevő, helyi világítást adó lámpáscskákat vagy gyertyatartókat, melyek általában minden padon, de legalábbis a kórus előtt láthatók.

A fenti hét kórus általában a hét 6 napján énekel: 5 hétköznap az *Evensong*-ot, vasárnap pedig mindhárom liturgiát végigéneklie – a *Matins* általában csak egy órával előzi meg a *Holy Communion*-t. Mindkét nagy egyetemi városban működnek azonban más college-okban is énekkarok, melyekben a felső két szolamok nők – az altot esetleg vegyesen férfiakkal – éneklie. Ezek a kórusok is hasonló szolgálatot végeznek, de szerényebb keretek között – a hétnek csak néhány napján énekelnek esti liturgiát. A college-ok zenei életéhez tartozik ugyanakkor, hogy a liturgikus szolgálatot ellátó kórusokon kívül önszerveződő jelleggel más zenei csoportok (énekkarok, kamaragyüttesek) is működnek, melyek időről időre esti koncertet adnak a kápolnában. (De sohasem az istentiszteleteken.)

Az istentiszteleteket orgonaszó, vagy a kórus introitus-éneke kezdi, mely alatt a gyülekezet áll, esetleg éneklie a kezdő himnuszt. A Magdalen Collegében a szolgálattévők néma csendben vonulnak be, a gyülekezet a helyén marad, majd amikor az óra elüti az időt, áll fel mindenki. Gyönyörű kifejezése ez a szokás annak a ténynek, hogy Isten imádása nem a mi akaratunktól függ, hanem az est eljöttével az egész teremtett világgal együtt vihetjük a mi dicséretünk énekeit az Úr elé.

A dicséretet azonban meg kell előznie a bűnvallásnak, mely annak kifejezése, hogy a magunk emberi gyarlóságánál fogva nem vagyunk méltók a dicséret énekére. A bűnvalló imádságot az egész közösség fennhangon mondja – szövege helyi szokás szerint változhat. A kezdő fohászzkodás (melyet a kórus többszólamban énekel) a latin vesperás adjutóriumához hasonlóan Dávid bűnbánati zsoltárából (51/50. zsoltár) vett szavakkal könyörög a tiszta ajkákért, majd a doxológia után szólal meg a buzdítás: „Áldjátok az Urat! – Az Úr neve legyen áldott!”

A Zsoltárok könyve egy hónap alatt énekelhető végig a reggeli és esti szertartásokon, így az *Evensong*-ban minden napnak megvan a maga zsoltára, mely havonként ismétlődik. A zsoltáréneklés megőrizte a latin egyház recitativikus zsoltárolvasását, de végig négyszólamú és rendkívül változatos különféle zsoltártónusok születtek Tallis korától egészen napjainkig, melyből –

antifona nem lévén – szabadon kiválasztható az énekeseknek leginkább tetsző változat. A gyülekezet egyes helyeken ül, máshol áll, esetleg a záró dicsőítésre áll föl.

Mind a reggeli, mind az esti imaóra két igeolvasást tartalmaz, ószövetségi illetve újszövetségi szakaszt. Az Ige felolvasása előtt a gyülekezet általában helyet foglal.

Az első (ószövetségi) olvasmányt a Magnificat, a második (újszövetségi) olvasmányt a Nunc dimittis éneklése követi – természetesen ezek a szövegek is angolul hangzanak el. E két *canticum* (mely az *Evensong* egyik legfontosabb zenei tétele) szövegére művek százai születtek és születnek ma is (címük általában *Short Service*), mivel a kórusok itt „figurált” zenét énekelnek. (A New College kórusa 1995. október-november hónapban az alábbi szerzők *Service*-it énekelte: Byrd, Morley, Tomkins, Weelkes, Purcell, Palestrina, Walmisley, Watson, Noble, Martin, Stanford, Howells, Batten, Ives, Gray, Bairstow, Jackson, Wise, Sumsion, Blair, Dyson, Sheppard, Hooper, Vaughan Williams, Britten.) Míg az olvasmányok alatt a gyülekezet ül, a *service* éneklése alatt áll, ezzel is kifejezve aktív részvételét a liturgiában.

A Nunc dimittist a hitvallás (Credo) közös elmondása követi, melyet az egész gyülekezet az oltár felé fordulva mond, mintegy Istennek tett hitvallásként.

Ezután imádságok, könyörgések kezdődnek. (Az egész gyülekezet letérdel.) A kórus énekelt Kyrieje vezeti ezt be, majd az Úri imádság és szintén énekelt, állandó szövegű rezponzoriális könyörgéseket énekel a kórus – mint ha Pál apostol Timóteushoz írt tanácsa (2,1–2) valósulna itt meg: „Arra kérek mindenekelőtt, hogy tartsatok könyörgéseket, imádságokat, esedezéseket és hálaadásokat minden emberért, a királyokért és minden feljebbvalóért, hogy nyugodt és csendes életet éljünk teljes kegyességben és tisztességben.” Íme, a szövegek:

- Uram, mutasd meg nekünk irgalmasságodat!
- És üdvösségedet add meg nekünk!
- Uram, segítsd a királynőt!
- És irgalmasan hallgass ránk, amikor téged hívünk!
- A te papjaid öltözzenek igazságba!
- És add, hogy szolgálid örvendezzenek!
- Uram, üdvözítsd a te néped!
- És áldd meg a te örökségedet!
- Adj békét, Uram, a mi napjainkban!
- Mert nincsen más isten, aki értünk küzdene, hanem csak te egyedül, ó, Isten!
- Tisztítsd meg a mi szívünket, ó, Isten!
- És újítsd meg a helyes lelket mibennünk!

Ezek után három *collecta*-imádság következik a lelkész recitálásával. Az első a nap imádsága, a második és harmadik állandó szöveg:

(*Második collecta*): Isten, forrása minden jó kívánságnak, minden helyes elhatározásnak és minden igaz munkálkodásnak, add meg a te szolgálidnak azt a békét, melyet a világ megadni nem tud, hogy szívünk legyen kész parancsaidnak engedelmeskedni, s hogy megszabadulva az ellenségtől való félelemtől, békességben és nyugalomban haladjunk át a nekünk rendelt időn. A mi Urunk, Jézus Krisztus által. Ámen.

(*Harmadik collecta*): Világosítsd be, kérünk, Urunk, a mi sötétségünket, és nagy kegyelmeddel védelmezz meg minket ennek az éjszakának minden veszedelmétől és minden támadásától, a te egyetlen Fiadnak, a mi Üdvözítőnknek, Jézus Krisztusnak szeretetéért. Ámen.

Itt az imádságok közé ékelődik az *Evensong* másik legfontosabb (egyben legsajátosabb) zenei tétele: az *Anthem*. Ez gyakorlatilag egy szabad szövegű (de legtöbbször bibliai alapú) kórusmű, mely a nap témájához vagy az egyházi év adott szakaszához kapcsolódik. (Néhány nem angol mű szintén az oxfordi New College programjából: Josquin: Tu pauperum, Alain: Le jardin suspendu, Eben: De angelis, Bruckner: Ave Maria, Christus factus est, Bach: Gratias agimus a h-moll miséből, Lobet den Herrn – motetta, So aber Christus in euch ist – a Jesu meine Freude motettából, Händel: And he shall purify – kórus a Messiásból.)

Az *Anthem* után közbenjáró imádságok folytatják a könyörgéseket (az állam dolgaiért való imádságok, alkalmi imádságok, hálaadások, egyéb imák), melyek egyes szakaszait a következő formula zárja:

– Urunk, a te könyörületedben (Lord in your mercy)

– Hallgasd meg könyörgésünket! (Hear our prayer.)

A könyörgések áldásmondással zárulhatnak vagy elé ékelődik be a záró közös himnusz (néhol a közös énekre csak szombat és vasárnapi napon kerülhet sor).

A *Holy Communion* (Sung Eucharist) rendje közelebb áll a római liturgiához, mégsem mond semmiben ellent a protestáns elveknek. A gyülekezet különösen a közösen mondott, állandó szövegű imádságok révén lesz aktív részese a liturgiának. Ilyen az elején a Kyrie előtti imádság:

„Mindenható Isten, aki minden szívet látsz, aki minden vágyat ismersz, aki elől nem rejthető el semmi, tisztítsd meg szíveinket a te Szentleked által, hogy tökéletesen szerethessünk Téged, magasztalhassuk szent neved, az Úr Jézus által. Ámen.”

Az ima után a Kyrie, Gloria és a kollektá-imádság vezet át az igeszolgálat-hoz. Epistola és evangélium hangzik el, majd a Credót (Hitvallást) mondják – kelet felé, a szentély felé fordulva – az íghirdetés előtt. A prédikáció utáni könyörgéseket követően az úrvacsorai részt szintén közösen mondott bűnvalló imák vezetik be. A bűnvallás az úrvacsorai rész bevezetése, mely a hálaadó eucharisztikus imában folytatódik és az Úri ima közös elmondásával ér véget. Az úrvacsorai liturgiából is kiemelkedik azonban egy mondat, mely az eucharisztikus közösséget fogalmazza meg gyönyörűen: (A pap:) „Megtörjük a kenyeret, hogy részesedjünk Krisztus testében.” (A gyülekezet:) „Bár sokfélék vagyunk, mégis mindnyájan egy test, mert egy kenyérből részesedünk.”

A szertartás keretében a kórus egy mise teljes tételrendjét elénekelheti, motettát vagy zsoltárt énekelhet a lekciónak között (graduále), az úrvacsorai rész előtt (offertórium) és/vagy az úrvacsora alatt (kommúnió). Gyülekezeti ének kaphat helyet az istentisztelet elején és végén, valamint a graduále, offertórium vagy a kommúnió helyén.

A mennyei istentisztelet földi harmóniái az ige, ének és imádság egységében. Megvalósítható-e ebből valami nálunk is? A kérdésekre a megoldást közösen kell keresnünk.